

# Autizmus-barát rendezvények

Módszertani füzet

## **MONTÁZS** projekt

A fogyatékos személyek számára nyújtott szakmai és közszolgáltatások hozzáférhetőségének kialakítása, fejlesztése - EFOP 1.9.2. – VEKOP-16-2016-00001

## **Nemzeti Fogatékosságügyi- és Szociálpolitikai Központ Közhasznú Nonprofit Kft.**

székhely: 1138 Budapest, Váci út 191.  
telefon (+36 1) 450 3230; fax: (+36 1) 450 3235  
e-mail: [titkarsag@nfszk.hu](mailto:titkarsag@nfszk.hu); <http://www.nfszk.hu>  
Nyilvántartásba vételi szám: E-000892/2014

**SZÉCHENYI** 2020



MAGYARORSZÁG  
KORMÁNYA

**Európai Unió**  
Európai Szociális  
Alap



**BEFECTETÉS A JÖVŐBE**

**EFOP 1.9.2. – VEKOP-16-2016-00001 MONTÁZS projekt – A fogyatékos személyek számára  
nyújtott szakmai és közszolgáltatások hozzáférhetőségének kialakítása, fejlesztése**

Szerző

Mádi-Szabó Eszter

Szakmai lektor

Herfert Kriszta

Kiadja a Nemzeti Fogymatékosságuigi- és Szociálpolitikai Központ Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős kiadó: Hamvas Levente Péter ügyvezető

Székhely: 1138 Budapest, Váci út 191.

Telefon: (+36-1) 450-3230

Email: [titkarsag@nfszk.hu](mailto:titkarsag@nfszk.hu)

Honlap: [www.nfszk.hu](http://www.nfszk.hu)

© NFSZK Nonprofit Kft.

Minden jog fenntartva.

Kereskedelmi forgalomba nem hozható.

2021. június

## Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás .....	4
Bevezető .....	5
I. Az autizmusról .....	6
Az autizmus megjelenésének területei .....	6
Ezek fényében mire érdemes odafigyelni? .....	9
II. Néhány gyakran használt eszköz .....	10
Napirend.....	10
Folyamatábra .....	11
Napló.....	12
Egyéb vizuális segítségék .....	12
Szociális történet.....	13
III. Egy program megtervezésének, lebonyolításának lépései.....	14
Tervezés .....	14
Lebonyolítás.....	15
Valamilyen emléktárgy átadása (kártya, belépőjegy, stb.) .....	15
A rendezvényt követő feldolgozás .....	16
A rendezvényszervezés értékelése .....	16
Irodalomjegyzék .....	18
IV. Melléklet .....	19
„Állati évnnyitó!” autizmus-barát állatkerti program .....	19
Lebonyolítás.....	25
A rendezvényt követő feldolgozás .....	26
A rendezvényszervezés értékelése .....	27

## Köszönetnyilvánítás

Köszönet Takács Melindának és Zuborné Magyar Andreának a rendkívül hasznos javaslataikért, hozzászólásaikért, valamint azért, hogy az általuk használt vizuális segédeszközöket rendelkezésre bocsátották.

## Bevezető

A módszertani füzet célja a segítségnyújtás azoknak, akik autista emberek számára szerveznek különböző programokat. Ehhez a kiadványhoz a már korábban a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. által kiadott Útmutató autizmus-barát rendezvények szervezéséhez integráló intézmények számára című füzetet vettük alapul. (Sajó, Weibli, & Rajnik, 2015)

Ugyanakkor, fontos leszögezni, hogy ez az útmutató nem azoknak a szakembereknek készült, akik az autista embereket kísérik, sokkal inkább a fogadó szervezet munkatársainak. Hiszen, a szakembereknél senki nem ismeri jobban a saját csoportját, az ő sajátos igényeiket, azt, hogy mi az, ami zavarja, valamint, hogy mi az, ami megnyugtatja őket.

Így ez a kiadvány általános szemléletet közvetít, az egyéni igények figyelembe vételét nem tudja helyettesíteni. Ezért nagyon fontos a szakemberek, szülők és célcsoporttagok aktív bevonása a szervezés egész folyamatába.

Mindennapi életünk során elkerülhetetlen, hogy kisebb-nagyobb ünnepeken, különleges alkalmakon vagy közösségi programokon vegyünk részt. Ilyenkor egy autista gyermeket nevelő család sokszor olyan nehézségekbe ütközik, ami miatt nem tudnak részt venni egy-egy fontos eseményen. Ilyen lehet akár egy gyermeknap, születésnap vagy karácsonyi ünnepség.

Az egyes helyszínekre, programokra egy közösség tagjaként mindenkinek jogában áll elmenni, legyen az egy osztálykirándulás, egy iskolai színházi program, vagy egy kiállítás. Feltételezzük mindig azt, hogy az autizmussal élő gyermek is szeretne részt venni a programon, amelyet azért, hogy ő is komfortosan érezze magát, szükséges alaposan megtervezni.

Nincs két ugyanolyan autista ember, ahogy nincs két ugyanolyan nem autista ember sem. Mindenki más dolgok iránt érdeklődik, más dolgokat szeret, és más dolgok zavarják.

Éppen ezért a következőkben nem fogunk egyértelmű „receptet” adni abban a tekintetben, hogy mire kell felkészülni, ahogyan biztosan működő megvalósítási forgatókönyvet sem. Ez a kiadvány szempontokat ad azzal kapcsolatban, hogy a tervezés és a megvalósítás során mire érdemes figyelni, hogy az autizmussal élő emberek a lehető legtéljesebben tudjanak részt venni egy-egy programban.

Szeretnénk arra is felhívni a figyelmet, hogy pontos előtervezés és a program minden érintettjének alapos felkészítése sem jelentheti azt, hogy biztosan minden problémát ki tudunk küszöbölni. Amennyiben egy-egy előre megtervezett, jól felépített és lebonyolított különleges alkalom nem úgy sikerül, mint ahogy ezt elvártuk, ne szegje kedvünket abban, hogy akár ismét próbálkozzunk!

## I. Az autizmusról

*„Ha találkoztál egy autista emberrel, EGY autista emberrel találkoztál”*

*(Stephen Shore)*

„Az autizmus a tipikustól eltérően fejlődő idegrendszer tipikustól eltérő működésének következményeként kialakuló, a viselkedésben rendkívüli sokféleséggel megnyilvánuló állapot. Kialakulásának háttérében meghatározóan genetikai tényezők, továbbá génkörnyezeti kölcsönhatások állnak.” (Őszi, Dr. Simó, & Vígh, 2020, old.: 6)

Az autizmus előfordulási gyakoriságának megállapítására pl. az amerikai CDC 2016-os kutatása szerint, minden 54. gyermeknek van autizmus diagnóza az Egyesült Államokban. Közülük nagyjából négyszer annyi fiú van autizmussal diagnosztizálva, mint lány (Centers for Disease Control and Prevention, 2020). Fontos hozzátenni, hogy a legutóbbi kutatások szerint, valószínűleg az arányok a diagnosztikai kritériumok, az autizmus női megnyilvánulásának különbözőségei és egyéb okok miatt nem ennyire tolódnak el a fiúk felé. (Stark, 2020)

Az autizmus spektrum zavar, ahogy az elnevezésből is látszik, az autizmus megjelenésében és a jellegzetes viselkedési mintázataiban rendkívül nagy különbségeket mutat. (Őszi, Dr. Simó, & Vígh, 2020) Azonban van néhány dolog, ami a legtöbb autista emberre jellemző. Ezek a jellemzők az érintettségtől és az adott ember személyiségétől is függően nagyon változatosak, ugyanakkor érdemes ezeket számításba venni akkor, amikor programot szervezünk számukra.

## Az autizmus megjelenésének területei

### Szociális-kommunikációs eltérések

A legtöbb autista ember számára a szociális-kommunikációs készségek tekintetében valamilyen eltérés jelenik meg. Ez nagyon sokféleképpen nyilvánulhat meg, vannak, akik szívesen és választékosan beszélnek, azonban nehéz nekik a megfelelő udvariassági forma kiválasztása és használata, de vannak olyanok is, akik egyáltalán nem beszélnek. E két szélsőség között bárhol megjelenhet a kommunikációs zavar az autista emberek esetében.

Emellett gyakran problémát jelent a metakommunikáció megértése és adekvát használata (pl. megfelelő személyközi távolság, arckifejezések, hangsúly, hanglejtés, kacsintás, stb.). Ezzel nehezítetté válik a társas interakciókban való megfelelő részvétel is.

Ugyanígy érdekes számolni a nyilvánvaló érzelmek többféle értelmezésének nehezítettségével is. Például, ha valaki sikít, azt ugyanúgy teheti örömben, mint félelmében. Vagy, ha sír, akkor az ugyanúgy lehet a szomorúság, mint az öröm egyértelmű jelzése is.

Autizmusban gyakran találkozhatunk a beszédértés valamiféle nehézségével, a hallott információ szó szerinti értelmezésével. Ezért, az érintett személyekkel folytatott beszélgetéseink során fokozottan érdekes odafigyelnünk arra, hogy úgy mondjuk, ahogy értjük, úgy értsük, ahogy mondjuk.

A fentiek ismeretében könnyű belátni, hogy az érintett emberek számára többnyire nehézséget okoz az oda-vissza beszélgetés, a kölcsönös interakció. Ezért ne várjuk el egy autizmusban érintett beszélgetőpartnerunktől, hogy csevegjen velünk.

#### A rugalmas viselkedésszervezés zavara

Amikor megtervezünk egy napot, nagyjából előre látjuk, hogy milyen lépéseket kell tennünk annak érdekében, hogy sikerüljön egy-egy cselekvéssorozat. Ha menetközben ez valamilyen külső, vagy belső tényező miatt megváltozik, akkor viszonylag gyorsan reagálva a változásra, újra tudjuk tervezni és kivitelezni a folyamatot anélkül, hogy ez különösebben befolyásolná a napunkat. Az autista emberek esetében előfordulhat az állandósághoz való erős ragaszkodás (állandó napirend, sorrend, bizonyos személyek, stb.), amely megakadályozhatja őket az újra tervezésben.

A fentiek miatt sokszor előfordulhat bizonyos viselkedések ismétlése, vagy a többség számára furcsának tűnő viselkedés (bizonyos szavak, kifejezések, mozdulatok ismétlése). Ugyanígy gyakori lehet, hogy egy adott téma iránt fokozott érdeklődést mutatnak (számok, menetredek, logók, márkák, stb.). Ezeknél az érdeklődési köröknél a részletekben való elmélyülés nagyon gyakori lehet, ha valakit egy, egy dolog különösen érdekel, arról minden információt igyekszik megszerezni. Sokszor előfordul, hogy minden mással szemben koncentrált figyelmet kap az adott téma.

Az autista emberek számára nagyon fontos, hogy az őket körülvevő környezet minél érthetőbb, egyértelműbb legyen. A környezeti támpontok segítik a megértést, a biztonság érzésének megélését és a szenzoros túlterhelődés elkerülését. A napirenddel segíthetjük az időbeli és térbeli tájékozódást, amivel a történéseket láthatóvá, bejósolhatóvá tesszük. A tevékenység megszervezését vizuálisan segíthetjük a lépések sorrendjének megjelenítésével, illetve azzal is, hogy vizuálisan megjelenítjük, hogy egy adott lépést hogyan kell végrehajtani.

Hiszen, egy különleges programon való részvétel természeténél fogva megváltoztatja a megszokott hétköznapiak rendjét. Sőt, akár egy-egy megszokott tevékenység rendjét is fel tudja borítani. (Pl.: ha az iskola szervezésében történik egy különleges alkalom, és külső helyszínen történik az ebédelés, akkor természetesen az ebéd folyamata is megváltozik.)

### Szenzoros érzékenység

Számolnunk kell azzal, hogy gyakori az ún. szenzoros érzékenység autista emberek esetében. Ez azt jelenti, hogy bizonyos hangok, látványok, anyagok, színek, szagok, vagy bármilyen külső inger megjelenését rendkívül érzékenyen észlelik. Ennek az a következménye lehet, hogy viszonylag gyorsan telítődnek és ha ez a bizonyos inger tovább fennáll, akkor nagyon szeretnének kilépni az adott helyzetből. (Volkmar & Wiesner, 2013)



## Ezek fényében mire érdemes odafigyelni?

Ha már megértettük, hogy a fent leírt problémák mit is jelentenek, lássuk, hogy hogyan tudunk segíteni az érintetteknek azzal, hogy bevonjuk őket az adott programba, így biztosítva azt, hogy jobban élvezzék, és jó élményeket szerezzenek.

A szervező team részeként megjelenő szakember segítsége ezen a ponton nélkülözhetetlen hiszen, mint ahogy korábban jeleztük, minden autista személy más, így érdemes az őket legjobban ismerő szakember véleményére hallgatni.

Ahogy korábban már szó volt róla, a legtöbb autista személy számára a világ sokkal jobban érthető vizuális támogatással, mint verbális instrukciókkal. Ezért érdemes a fontosabb eseményeket, figyelemfelhívásokat, a veszélyekre utaló dolgokat vizuális jelekkel is megerősíteni.

Ezeknek is több szintje létezik attól függően, hogy a célcsoportba tartozó embereknek milyen az ún. szimbólumszintje. Vannak olyan érintettek, akiknek bőven elég, ha írásban kapják meg az instrukciókat, mások sematikus ábrákat tudnak jól értelmezni, megint mások pedig a konkrét tárgyak fényképeivel, a tárgyak kicsinyített másaival, vagy konkrétan az adott tárgyakkal tudnak jobban eligazodni a világban. Erre minden alkalommal érdemes külön figyelmet fordítani, mert a kommunikáció csak akkor lehet teljes, ha a befogadó számára is jól értelmezhető, egyértelmű az információ.

Az autista emberekre jellemző lehet, hogy sokan „elvesznek a részletekben”. Nagyon nehéz kiszűrniük ugyanis a fontos információt a kevésbé fontos, vagy akár felesleges információk közül. Ehhez szintén érdemes segítséget nyújtani pl. félkövér betűkkel kiemelni a lényegét egy írott szövegből, vagy akár csak a lényeges információkat megjeleníteni egy adott helyzetben. Ezt a formai megoldást úgy a legegyszerűbb leellenőrizni, ha megpróbáljuk úgy értelmezni az adott utasítást, hogy csak néhány másodpercre nézünk oda, majd megnézzük, hogy ebben a formában is könnyen értelmezhető-e.

A kommunikációs problémák áthidalására az ún. könnyen érthető kommunikáció (KÉK) eszközrendszerét érdemes használni, még abban az esetben is, ha autista beszélgetőpartnerünk látszólag minden verbális információt ért, sőt, választékosan beszél. A könnyen érthető kommunikáció egy adott szabályrendszer mentén készül, ebben segítséget nyújt Farkasné dr. Gönczi Rita szakértő honlapja. (<https://konnyenertheto.gonczirita.hu/>)

Mivel az autista emberek számára fokozottan nehéz a metakommunikációs jelzések pontos értelmezése, erre is érdemes lehet hangsúlyt fektetni. Főleg, ha a rendezvényen várható valamilyen erős érzelmi megnyilvánulás (pl.: egy autista ember nem biztos, hogy pontosan érti, ha valaki dühből, vagy a hangos háttérzaj miatt emeli fel a hangját). (Volkmar & Wiesner, 2013)

## II. Néhány gyakran használt eszköz

Az alábbiakban, a teljesség igénye nélkül, bemutatunk néhány eszközt, amivel segíthetjük az autista emberek számára a minél teljesebb bevonódást a programokba.

### Napirend

A napirend elsődleges célja, hogy jelezze, hogy az egyes tevékenységek pontosan milyen sorrendben követik egymást.

Ez egy személyre szabott eszköz, amely alkalmazkodik annak a személynek a szimbólumszintjéhez, akinek készült. Ez lehet tárgyas, fotós, képes, vagy akár írott is. Ezzel kapcsolatban érdemes tájékozódni egy olyan szakembernél, aki jól ismeri azt a személyt, aki számára a napirend készül. Ha bizonytalanok vagyunk, akkor inkább az egyszerűbb szintet válasszuk! De, itt is érdemes a csoportot kísérő szakemberekre bízni a döntést, hiszen ők ismerik a legjobban a célcsoport tagokat.

A napirendben csak egy-egy nagyobb tevékenységet jelöljünk! Amennyiben ezeket a tevékenységeket további lépésekre szeretnénk lebontani, akkor azokat ún. folyamatábrák használatával tegyük. Erről még a későbbiekben részletesebben is írunk.

A napirendek többféle formában készülhetnek el. Leggyakoribb formája a képes, amikor a napirendben grafikus képeket használunk kis kártyákon, melyeknek a hátulján tépőzár van. Ezek egy tépőzár csíkra vannak rögzítve, amikor az adott napirendi pont megtörtént, akkor ezeket a kártyákat levesszük és félrerakjuk (vagy az autista ember leveszi), így jelezve, hogy az már megtörtént.

A másik gyakori napirendi forma, hogy akár az írott szöveg (szavak, egyszerű mondatok), akár képek (grafikusképek, fotók, ábrák) egymás alatt jelennek meg egy oldalon, papírra nyomtatva. Ilyenkor vagy áthúzással, vagy egy mágnessel, csipesszel, vagy valamilyen egyéb eszközzel jelezzük, hogy éppen melyik pontnál járunk. (Mars Alapítvány, 2021)

Az alábbiakban két tipikus napirendet láthatunk:



felkelés	
reggelizés	😊
WC	
fogmosás	
kabát, táska felvétele	
indulás	

## Folyamatábra

A mindennapokban mi magunk is ún. belső forgatókönyv szerint szoktuk meghatározni, hogy egy tevékenység pontosan mely lépésekre van lebontva. Autizmusban gyakran nem, vagy csak részben jelenik meg ez a belső forgatókönyv. Ennek kiküszöbölésére érdemes ún. külső forgatókönyvet készíteni, amit folyamatábrának hívunk.

Összefoglalva, a folyamatábra egy-egy tevékenység lépésekre lebontott cselekvéssorozata. Ennek megfelelően ezeket olyan helyre érdemes kitenni, ahol a cselekvést elvárjuk. Így például egy kézmosás folyamatábráját érdemes a csap környékére kihelyezni, vagy egy öltözködés folyamatábráját a ruhásszekrényhez.

Fontos megjegyezni, hogy a folyamatábra úgy, mint a napirend, személyre szabott. Arra sincs feltétlenül szükség, hogy minden tevékenység mögé tegyünk egy-egy folyamatábrát, csak oda érdemes, ahol ez hasznossá tud válni. (Mars Alapítvány, 2021)

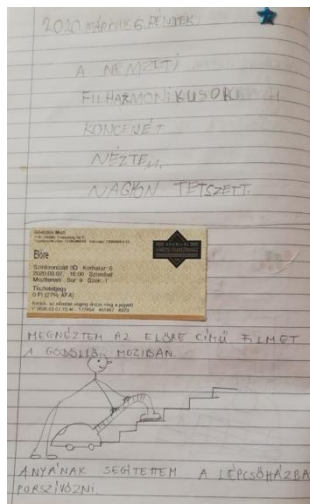
Kézmosás folyamatábra példája:



## Napló

A napló abban segíti az autizmusban érintett személyt, hogy átlássa napjának a történéseit. Ebbe a füzetbe ugyanúgy írhat az érintett személy, mint valamelyik segítőtje, vagy szülője. Ebben a naplóban ugyanúgy le lehet írni a mindennapos tevékenységeket, ahogy adott esetben a különleges eseményeket is. (Janoch, 2009; 2012)

A napló is személyre szabott, nem a külleme a fontos, hanem, hogy a használója jól átlássa, a magáénak érezze. Lehet bele írni, rajzolni, vagy akár ragasztani is. A mellékelt képen például azt láthatjuk, hogy a napló tulajdonosa a megjelölt napon moziban volt:



## Egyéb vizuális segítségek

Az autista személyek számára a kimondatlan szabályokra is fel kell hívni a figyelmet. Erre az egyik leghatékonyabb módszer a vizuálisan megjelenített „viselkedési szabályok”, „emlékeztetők”.

Természetesen, itt is a személyre szabott módozatot érdemes követni, hogy elérjük a célunkat.

A viselkedési szabályok és emlékeztetők a szociális viselkedés lényeges, íratlan szabályaira emlékeztetik a használót. Olyan viselkedéseket jelenítünk meg rajtuk, amelyek a környezet által elvártak és helyesnek tartottak. Pl.: „A múzeumban sétálok.”, „Halkan beszélek.”.

Ezek a vizuálisan megjelenített szabályok segítenek abban, hogy egy adott helyzetben, környezetben, hogyan érdemes viselkedni. A kívánt cél elérését akár jutalom felkínálásával is segíthetjük. (Janoch, 2009; 2012)



## A MÚZEUMBAN SÉTÁLOK

## Szociális történet

A szociális történet egy olyan forgatókönyv, ami segíti a felkészülést egy új helyzetre, vagy egy olyan szociális elvárást kommunikáljunk az autista személy felé, ami ettől számára érthetővé, bejósolhatóvá, így maga a helyzet biztonságossá válik.

Fontos, hogy a szociális történet elsődleges célja, nem az, hogy egy nem kívánt viselkedést megváltoztassunk, viszont mivel ezzel jobban kiszámítható lesz a cselekmény, a helyzet pedig érthetőbb, mégis támogatva lesz a helyes viselkedés kialakítása. (Szaffner & Gosztonyi, 2015)

A következő példa egy fogorvosi látogatáshoz kötött szociális történetből kivett részlet:

**Fáj a fogam.**



Ha fáj a fogam, el kell mennem a fogorvoshoz.



A fogorvoshoz elkísérhet anya/apa vagy a segítóm.



A fogorvosnál a váróteremben kell várom. Velem van anya/apa vagy a segítóm.



Várakozás közben olvashatok, tableten játszhatok, fülhallgatóval zenét hallgathatok.



Várakozás közben rajzolhatok, telefonozhatok. A többi embert nem zavarom.



### III. Egy program megtervezésének, lebonyolításának lépései

A következőkben általános képet szeretnénk adni arról, hogy egy programot milyen lépéseknek javasolt megelőznie, hogyan érdemes lebonyolítani és a megvalósítás után mire ajánlott odafigyelni. Ezek a szempontok az Útmutató autizmus-barát rendezvények szervezéséhez integráló intézmények számára (Sajó, Weibli, & Rajnik, 2015) című füzet alapján készültek.

A programszervezők csapata nagyon fontos, hogy olyan teamből álljon, ahol egyenrangú feleknek tekintik egymást a szakemberek, szülők, a résztvevők és a programnak otthont adók.

A következőkben felsorolunk néhány fontosabb szempontot, amelyek átgondolása szükséges a programszervezés és megvalósítás során. Itt is fontos kihangsúlyozni, hogy ezek általános szempontok. A csoport tagjainak egyéni igényeire ezek nem fognak tudni választ adni, ehhez mindenképpen a szervező team tagjaként megjelenő autizmus szakember véleménye szükséges.

#### Tervezés – felhívások, tájékoztatók, előmunkálatok tervezéséhez

- 1) Mi a program?  
Milyen tevékenységet fognak ott végezni a résztvevők? Egymáshoz képest milyen sorrendben lesznek a lépések? (Kötelező tartani a sorrendet, vagy csak ajánlott sorrend van?)
- 2) Mi a program helyszíne?  
A helyszínről küldhetünk a rendezvény előtt fotókat az autista embereknek, ezzel segítve a bejósolhatóság és biztonság érzésének megélését. A résztvevők szempontjából megszokott vagy új helyszínen lesz a program? Időjárásfüggő a program? Közösen kell utazni a programra, vagy ott találkoznak a résztvevők?
- 3) Mennyi a program tervezett ideje?  
Várhatóan mennyi ideig fog tartani a program? Végig lesz teendője az autista személyeknek, vagy van benne strukturálatlan, „üres idő”? Tegyük azért, hogy lehetőleg ne legyen strukturálatlan helyzet, azaz „üres idő”.
- 4) A program során kivel fognak találkozni az autista résztvevők?  
Lesz ott az autista személyek számára idegen ember is? Mekkora tömeg várható egyszerre? Hogyan fog zajlani a kommunikáció? Várható-e a program

során olyan hatás, ami szenzoros értelemben véve könnyen túlterhelheti a résztvevőket? (Villódzó fények, hangos hangfal, erős szagok, nagy tömeg, intenzív szagok stb.)

- 5) Van-e valamilyen speciális elvárás a programmal kapcsolatban? Nem mindennapi öltözet viselése (ünneplő, farsangi jelmez, stb.)? Nem szokványos viselkedés (pl. csendben lenni, vagy szabad rohangálni, stb.) betartása?
- 6) Egyéni igények  
A váratlan helyzetekre való reagálás módja (ki reagáljon rá, hogyan segítsen, mikor kell szülőt hívni, stb.). Hogyan és hol tud megnyugodni? (Van-e valamilyen hely, mód, vagy személy, aki erre a feladatra alkalmas.) Ha valakinek valamiért ki kell kerülnie a helyzetből, annak megtervezése, hogy a megnyugvás után hogyan fog ismét csatlakozni a társaihoz, pl. kiránduláson az esetleges diéta alkalmazásának módja, jutalmazás az egyes programpontok között, stb.

## Lebonyolítás

- 1) A program lebonyolítása során felmerülő nehézségek megelőzése  
Szükséges segédanyagok elrendezése - látható, használható helyen legyen (napirend, munkarend, folyamatábra, jutalom, stb.). A tervezett menetrend tartása – a láthatatlan idő láthatóvá tétele, főleg nyílt végű tevékenység esetén. A szenzoros túltelítettség megelőzése (hangosítás, világítás, tömeg, stb.). A funkcionális helyszínek egyértelmű jelölése (mosdó, „nyugi szoba”, stb.)
- 2) A program során felmerülő váratlan helyzetekre való felkészülés  
A segítő személy ismerete, elérhetősége (telefonszám – adott esetben a szülő telefonszáma is). Azoknak a segédeszközöknek kijelölni egy helyet, ami az autista személy számára segíti a megnyugvást (fülvédő, szociális történet, jutalom, időmérő stb.). Papír és toll/ceruza bekészítése hasznos lehet, ha valamit hirtelen le kell rajzolni, írni, vagy valamilyen formában jelölni. Annak egyértelmű jelzése, hogy mikor kezdődik el és mikor végződik az adott program. (pl.: futóversenyen – rajt, cél kijelölése). Annak egyértelmű jelzése, hogy a rendezvény mikor kezdődik és mikor van vége.

## Valamilyen emléktárgy átadása (kártya, belépőjegy, stb.)

Érdemes lehet olyan emléktárggyal készülni, ami később segíti a rendezvényre való emlékek felidézését. Ez lehet akár belépőjegy, emléklap, oklevél, stb. Ennek átadására is fontos időkeretet allokálni, valamint az átadás kereteit és módját megtervezni.



## A rendezvényt követő feldolgozás

Az autista emberek számára nehézséget jelenthet az élménymegosztás. Ezért is fontos a rendezvényt követő feldolgozás.

A rendezvény feldolgozása az autista gyermekkel vagy felnöttel elsősorban annak a feladata, aki kíséri az autista személyt. Ez lehet egy olyan szakember, aki az autizmusban érintett személlyel viszonylag szoros viszonyt ápol és szintén részt vett a rendezvényen, vagy annak előkészítésében. Természetesen a fogadó intézmény részéről nem feltétlenül elvárható a rendezvényt követő feldolgozási szakaszban való részvétel, mégis, fontos lehet mindenkinek tudni, hogy pontosan mi történik a program után. Ezt is érdemes előre egyeztetni a szervező teamen belül, hiszen a program szervezése és lebonyolítása során erre az információra is szükség lehet.

A feldolgozás lehetséges formái:

Egy naplóbejegyzésen keresztül, szóban vagy írásban összefoglalni a programot a célcsoporttaggal közösen.

A programon kapott emléktárgy elhelyezése az autista ember számára elérhető helyre. (Pl.: a naplóba beragasztani a belépőjegyet.)

Megbeszélni, hogy az illető hogy érezte magát (skálán megjeleníteni, két fogalom közül dönteni, stb.).

Ha készült fotódokumentáció, azoknak a képeknek a közös áttekintése, ezeket akár a naplóba is be lehet ragasztani, vagy más formában haza lehet vinni.

## A rendezvényszervezés értékelése

Nagyon hasznos, ha a programot szervező team önértékelést készít, hogy az esetleges hibákból tanuljon, illetve az elért eredményekről visszacsatolást kapjon. Ez akár történhet egy elégedettségi kérdőív kitöltésével is, amit a résztvevők, vagy az őket támogató segítők, illetve akár közösen töltenek ki.

Az önértékelés főbb szempontjai:

- **Eredmények**

Mennyire sikerült az autista személyeket a program részesévé tenni?

Összességében sikeresnek értékelem a programot?

A következő program szervezésekor mit változtatnák a mostanihoz képest?

Mi az a rész, amit sikeresnek ítélek meg?

- **Nehézségek**

Amennyiben voltak nehézségek, mi okozhatta azokat?



Volt-e váratlan esemény? Mivel küszöbölhetők ki a jövőbeni programok során a váratlan események?

Kivel tudom megbeszélni a tapasztalataimat, kérdéseimet?

Lehet, hogy a fent leírtak kicsit ijesztőek, de egy rendezvény előtt ezeknek a kérdéseknek a többségét egyébként is átgondoljuk, legfeljebb nem térünk ki rájuk ennyire részletesen. Mivel az autizmus megjelenése minden embernél más, és más, ezért, a program jellegéből, vagy a résztvevők személyiségéből fakadóan itt is szerepelnek olyan kérdések, amikre nem lehet válaszolni, mert nem relevánsak. Fontos hangsúlyozni, hogy az egész folyamat során kérjük ki a csoportot jól ismerő szakember véleményét.

A továbbiakban ismertetünk egy példát, ami a programszervezés folyamatát mutatja be. Ez a példa egy állatkerti program, ami kifejezetten autista személyek számára szervezett csoportos kirándulás. Ez egy már megszervezett, megvalósított rendezvény, mégsem lehet csupán az egyben átemelni, hiszen mindig kiemelten fontos odafigyelni az egyéni igényekre.

A MONTÁZS projekt keretében megvalósult autizmus-barát rendezvények beszámolóit és a hozzájuk kapcsolódó vizuális segédletek az alábbi linken érhetők el:

<https://fszk.hu/montazs-projekt/projektesemenyek/autizmus-munkacsoport-esemenyei/>

## Irodalomjegyzék

- Centers for Disease Control and Prevention.* (2020). Forrás: Data & Statistics on Autism Spectrum Disorder: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>
- Janoch, M. (2009; 2012). *Problémás viselkedések megelőzése és kezelése autizmus spektrum zavarokban.* Budapest: Autizmus Alapítvány.
- Mars Alapítvány. (2021). Forrás: Mars Alapítvány - Blog: <https://marsalapitvany.hu/blog/>
- Őszi, T., Dr. Simó, J., & Vígh, K. (2020). *Autizmus - belépés a felnőttkorba Protokoll az átmenet támogatásához.* Budapest: Nemzeti Fogyatékosügyi és Szociálpolitikai Központ Közhasznú Nonprofit Kft.
- Sajó, E., Weibli, M., & Rajnik, K. (2015). *Útmutató autizmus-barát rendezvények szervezéséhez integráló intézmények számára.* Budapest: Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft.,.
- Stark, E. (2020. június 11). *Nemzeti Fogyatékosügyi- és Szociálpolitikai Központ Közhasznú Nonprofit Kft.* Forrás: Autizmus a nők körében – Kitekintés autizmus témában 6.: <https://fszk.hu/hir/kitekintes-autizmus-temaban-6/>
- Szaffner, É., & Gosztanyi, N. (2015). *Szociális történetek autizmussal élő gyermekek számára "Miért sírnak az emberek olyankor, ha örülnek?".* Szentendre: Geobook Hungary Kiadó.
- Volkmar, F. R., & Wiesner, L. A. (2013). *Az autizmus kézikönyve.* Budapest: Autisták Országos Szövetsége.

## IV. Melléklet

### „Állati évnyitó!” autizmus-barát állatkerti program

Az alábbiakban egy, a MONTÁZS projekt szakmai irányítása mellett, a Fővárosi Állat- és Növénykertben autista résztvevők számára megszervezésre került látogatást nézünk meg a fenti kérdések mentén.

Ismételten fontos kiemelni, hogy ezt nem lehet bármelyik rendezvényre egy az egyben áttemelni, nagyon fontos a személyre szabott segítségnyújtás. Ezért kiemelten fontos az olyan szakember bevonása a program egészébe, aki jól ismeri a résztvevőket, vagy legalábbis alapos ismerete van az adott célcsoportra vonatkozóan.

### Tervezés – felhívások, tájékoztatók, előmunkálatok tervezéséhez

#### 1) Mi a program?

*Családi program a Fővárosi Állat- és Növénykertben*

Milyen tevékenységet fognak ott végezni a résztvevők?

*A résztvevők 2, egyszerre induló csoportban, tapasztalt zoopedagógusok vezetésével járnak be meghatározott útvonalakat. Mindkét csoport azonos állomásokat érint, azonban ezek sorrendje eltérő.*

Egymáshoz képest milyen sorrendben lesznek a lépések? (Kötelező tartani a sorrendet, vagy csak ajánlott sorrend van?)

*A kinti séta során a napirendben jelzett meghatározott állomások érintésével tudhatunk meg többet az Állatkert lakóiról, és az Ausztrál játszótéren a gyermekek kipróbálhatják, melyik állattal tudnának versenyre kelni távolugrásban.*

*A benti program részét képezi egy „állati helyszínelés”, mely keretében állati csontok megfigyelésével és a zoopedagógus interaktív előadásával tudhatnak meg többet az állatokról, majd élő állatokkal is közelebbről meg lehet ismerkedni gondozójuk felügyelete mellett. A foglalkozáshoz a Varázshegy Darwin termébe megyünk. Itt élő állatok csak akváriumban, valamint terráriumban vannak. Az élő állat gondozója kíséretében jön. A teremben csontokat és kitömött preparátumokat láthatunk.*

*Esős időjárás esetén a játszótéri program helyett állatházakat látogatunk meg. Az America Tropicana ház meleg és párás, egyes helyeken az ott élő állatok szabadon mozognak (főleg madarak, illetve a 3-as oldalházban egy leguán). Ezek az állatok hozzászoktak az emberekhez, nem jönnek nagyon közel. Leginkább a nappapagáj és az oroszánmajmocska hangját lehet itt hallani. Innen egy lejárát vezet az Akváriumba, majd a meleg és párás Krokodilházat látogatjuk meg.*

A program végén, - amennyiben maradni szeretnének az Állatkert zárásáig, 18 óráig - lehetőség lesz a hozott ételek és italok elfogyasztására, játszóterezni, sétálni az Állatkertben vagy egyéb, a gyermek által kedvelt tevékenységet végezni.

2) Mi a program helyszíne?

*Fővárosi Állat- és Növénykert*

*<https://www.zoobudapest.com/tervezz-velunk/google-streetview>*

A résztvevők szempontjából megszokott vagy új helyszín lesz a program?

*Változó. Lesz olyan résztvevő, aki valószínűleg már többször is volt, olyan résztvevő is várható, aki még sosem járt itt. A minél alaposabb felkészülés miatt egy-egy útvonalról térképet is kapnak előzetesen a résztvevők.*



Időjárásfüggő-e a program?

Igen, ezért külön programterv készül az esős és a napos időjárás esetére is. Alább az egyik csoport programtervének első oldala a két időjárási lehetőségre:

Állatkerti látogatás- Napirend jó idő esetén 		Állatkerti látogatás- Napirend esős idő esetén 	
Találkozás a Főkapunál a csoportvezetővel, Rittával		Találkozás a Főkapunál a csoportvezetővel, Rittával	
Szabályok megbeszélése		Szabályok megbeszélése	
Pingvinek és borjúfókák		Pingvinek és borjúfókák	
Hóbagoly, oroszánfókák és jegesmedve		Hóbagoly, oroszánfókák és jegesmedve	
Séta a Nagytó partján		Séta a Nagytó partján	
Ausztrál játszótér		America Tropicana ház	
		Akvárium	

Közösen lehet utazni a programra, vagy ott találkozhatnak a résztvevők?

A program helyszínén, a Fővárosi Állat- és Növénykert pénztára előtt van a találkozás pontos helyszíne. Az alábbi képen a jobb oldalon van a pénztár.



3) Mennyi a program tervezett ideje?

A program 15:00-kor kezdődik, és a nyitvatartáshoz igazodva legfeljebb 18:00 óráig lehet bent tartózkodni. A szervezett program rövidebb, nagyjából 2,5 órás, de a végén lehetőség van a belső játszótér használatára. Ez összesen legfeljebb 3 órás programot jelent.

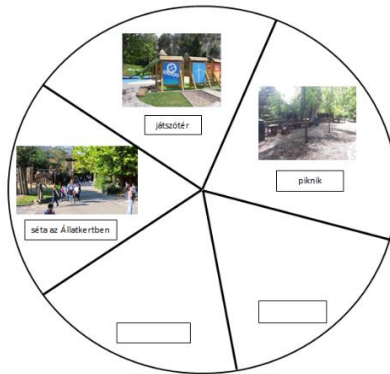
Várhatóan mennyi ideig fog tartani a program?

A programon való részvétel legfeljebb a nyitvatartás végéig, 18:00 óráig tart.



Végig lesz teendője az autista személyeknek, vagy van benne strukturáltan, „üres idő”?

*A program végig strukturált időkeretben fog zajlani, ez alól az egyetlen kivétel a program végén lévő játszóteres lehetőség. Ehhez azonban játékválasztó eszköz használatára lesz lehetőség, ami segíti a döntéshozatalt, illetve annak kommunikációját.*



4) A program során kivel fognak találkozni az autista résztvevők?

*A csoportlétszámot tekintve legfeljebb csoportonként 10-12 fő a létszám. Rajtuk kívül a zoopedagógusok és gyógypedagógusok lesznek jelen. A csoport zárt csoportként fog kirándulni az Állatkert területén, így nem várható, hogy bárki is hirtelen megjelenne, vagy elhagyná a csoportot.*

Lesz ott az autista személyek számára idegen ember is?

*Igen. A csoport tagjai alapvetően nem ismerik egymást. Ugyanakkor, a téma jellege és a magyarországi autista családok közötti kapcsolatrendszerből az a tapasztalat, hogy valószínűleg lesznek a gyerekek számára ismerős személyek is, de ez nem szükségszerű.*

Mekkora tömeg várható egyszerre?

*Az Állatkert a programtól függetlenül nyitva van, tehát egyéb látogatók is jelen lesznek a helyszínen. Ugyanakkor, a programban közvetlenül legfeljebb 10-12 fő résztvevő lesz csoportonként, valamint a segítők, pedagógusok, kísérők.*

Hogyan fog zajlani a kommunikáció?

*Autizmus-specifikus segítségeket fogunk használni, úgymint: napirend, játékválasztó, térkép.*

Várható-e a program során olyan hatás, ami szenzoros értelemben véve könnyen túlterhelheti a résztvevőket? (Villódzó fények, hangos hangfal, erős szagok, stb.)

*Az állatok néha hirtelen hangosak lehetnek, vagy hirtelen mozoghatnak. Ugyanakkor, főleg a zárt terekben az is elképzelhető, hogy erősebb szagok is várhatók. Ezt a tájékoztatóban érdemes röviden leírni, hogy azok a jelentkezők, akiknek ez problémát jelenthet, fel tudjanak erre készülni a megfelelő módon.*

- 5) Van-e valamilyen speciális elvárás a programmal kapcsolatban?  
*A program során a csoport együtt mozog. Erre való együttműködési képesség mindenképpen fontos. Kiemelten fontos, hogy ha valakinél kihívást jelentő viselkedés jelenhet meg, a program előtt erről fontos beszélni, tisztázni a kiváltó okokat és a helyzet megfelelő kezelésével kapcsolatos stratégiát. Tehát, ez nem kizáró ok, előzetes konzultáció, adott esetben kísérő jelenléte lehet szükséges.*

Nem mindennapi öltözet viselése (ünneplő, farsangi jelmez, stb.)?  
*Nagyon fontos, hogy kényelmes, de az időjárásnak megfelelő öltözetet viseljenek a résztvevők. Olyan lenne az ideális, amit nem sajnálnak a játszótéren, vagy, ha egy kicsit koszosabb lesz.*

Nem szokványos viselkedés (pl. csendben lenni, vagy szabad rohangálni, stb.)?  
*Az elvárt viselkedéssel kapcsolatos a szabályok áttekintése nagyon fontos. Alább egy példa az állatkerti szabályokkal kapcsolatban:*



- 6) Egyéni igények  
 A váratlan helyzetekre való reagálás módja (ki reagáljon rá, hogyan segítsen, mikor kell szülőt hívni, stb.)  
*Ez a kérdés az előzetes, jelentkezési felületen jelenik meg. Ha a válasz olyan természetű, akkor olyan kísérőre van szükség, aki jól ismeri a résztvevőt (praktikusan a szülő, hozzátartozó, szakember).*

Hogyan és hol tud megnyugodni? (Van-e valamilyen hely, mód, vagy személy, aki erre a feladatra alkalmas)

*Ez a kérdés szintén fontos lehet, hogy említésre kerüljön már a jelentkezés során.*

Ha valakinek valamiért ki kell kerülnie a helyzetből, annak megtervezése, hogy a megnyugvás után hogyan fog ismét csatlakozni a társaihoz.

pl. kiránduláson az esetleges diéta alkalmazásának módja, jutalmazás az egyes programpontok között, stb.

*Ezt a kérdést is a jelentkezési lapon kérdezzük meg. Az adott személy kísérőjének ezzel a kérdéskörrel pontosan tisztában kell lennie ugyanúgy, mint a csoportot vezető gyógypedagógusnak és zoopedagógusnak.*

## 7) Egyéb tisztázandó kérdések a programmal kapcsolatban

*A jelentkezési űrlapban itt adunk teret arra, hogy a program sikeres lebonyolítása érdekében a szülő / szakember el tudja mondani azt az információt, amit fontosnak tart, de eddig nem kérdeztünk rá.*

Az alábbiakban megmutatjuk a jelentkezési felület egy részét. Nem az elejét, hanem a résztvevő gyermekre vonatkozó részt. Ezt is természetesen ki lehet egészíteni az adott program, illetve az egyéni szükségletek alapján.

Az alábbi kérdéseket legyenek szívesek gyermekenként kitölteni, tehát 1 autista gyermek esetében egyszer, 2 autista gyermek esetében kétszer, 3 autista gyermek esetében pedig háromszor válaszolják meg a kérdéseket.

Az autista gyermek hány éves?

Milyen típusú iskolába jár? (pl. általános iskola, speciális iskola, gimnázium, készségfejlesztő iskola, szakiskola)

.....  
.....

Kérjük, jelölje meg azt az állítást, amelyik a leginkább igaz gyermekére. Több válasz is megjelölhető.

- Sok ismerete van az állatokról és szívesen beszél róluk, sokat kérdez.
- Csak nézni szereti az állatokat.
- Tart az állatoktól, az élőállat-bemutató valószínűleg nehéz helyzet lesz számára.
- Egyéb (ha úgy érzi, hogy egyik állítás sem vonatkozik gyermekére):

Érzékeny-e a gyermek bármilyen zajra, szagra, tapintási ingerre? Mi az, ami zavarhatja?

.....  
.....

Egyéb tudnivalók a gyermekről, amelyeket Ön fontosnak tart:

.....  
.....



## Lebonyolítás

- 1) A program lebonyolítása során felmerülő nehézségek megelőzése  
Szükséges segédanyagok elrendezése - látható, használható helyen legyen (napirend, munkarend, folyamatábra, jutalom, stb.)

A tervezett menetrend tartása – a láthatatlan idő láthatóvá tétele, főleg a nyílt végű tevékenység esetén

*A napirend minden résztvevő számára átadásra került a jegyvásárláskor. Ezzel a vizuális segítséggel láthatóvá vált az idő múlása, és az egyes tevékenységek sorrendje.*

A szenzoros túltelítettség megelőzése (hangosítás, világítás, tömeg, stb.).

*A szülőknek szóló tájékoztató tartalmazott egy figyelemfelhívó szöveget is, amiben külön tájékoztattuk az olvasót az esetleges ingerekről (az állatkert sajátos hangjai, a szagok, az egyes házakban az állatok igényeihez alkalmazkodó fényerősség). Minden ház mellett biztosítottuk, hogy a túltelítettség esetén a résztvevő időt és teret kapjon ahhoz, hogy megnyugodjon, vagy pihenjen.*

A funkcionális helyszínek egyértelmű jelölése (mosdó, „nyugi szoba”, stb.)

*Mivel az állatkertben egyébként is sok ember tartózkodik, ezért a közösségi terek, és azok a helyszínek, ahova a látogatók is bemehetnek egyértelműen, piktogramokkal vannak jelezve, így erre nekünk nem kellett külön figyelmet fordítani, csak a „nyugi” helyeket jelöltük meg saját piktogramjainkkal.*

- 2) A program során felmerülő váratlan helyzetekre való felkészülés  
A segítő személy ismerete, elérhetősége (telefonszám – adott esetben a szülő telefonszáma is).  
*A regisztráció során külön kérdésként jelent meg a segítő személy neve, elérhetősége. Amennyiben a kihívást jelentő viselkedés valószínűsíthető volt, a segítő személy a program kezdetekor tájékoztatta erről és az ezzel kapcsolatos teendőkről a szervezőket.*

Azoknak a segédeszközöknek kijelölni egy helyet, ami az autista személy számára segíti a megnyugvást (fülvédő, szociális történet, jutalom, időmérő stb.).

*Minden résztvevő (és segítője) maga gondoskodik a saját eszközeiről, melyek használatára az egész program során lehetősége volt.*

Annak egyértelmű jelzése, hogy mikor kezdődik el és mikor végződik az adott program. (pl.: futóversenyen – rajt, cél kijelölése).

*Minden tevékenység más-más helyszínen zajlik, ezért szükséges keretbe foglalni. Mivel ez is nagyon egyénfüggő, ezért a résztvevő segítőjére volt bízva ennek meghatározása.*

Annak egyértelmű jelzése, hogy a rendezvény mikor kezdődik és mikor van vége.

A rendezvény a bejáraton áthaladástól a kijáraton való távozásig tartott, időtartama 2,5 – 3 óra volt. A program vége egybeesett az állatkert nyitvatartási idejének a végével.

3) Valamilyen emléktárgy átadása (kártya, belépőjegy, stb.).

A résztvevők a jegyvásárláskor megkapták jegyüket és a teljes programot, amit később felhasználhattak a program feldolgozásakor, esetleg a naplóba való beragasztással. Ugyanígy végig lehetőség volt fényképek készítésére, amik segítségével az eseményre való emlékezés könnyebbé vált.


## A rendezvényt követő feldolgozás

A feldolgozás lehetséges formái:


Egy naplóbejegyzésen keresztül, szóban vagy írásban összefoglalni a programot a célcsoporttaggal közösen.

**Az állatkertben jártam**


Húzd alá vagy karikázd be, ami rád vonatkozik, húzd át, ami nem.



Szeptember 6-án pénteken az állatkertben jártam. Így néz ki a bejárata. Ott volt velem apa, anya, a testvérem.




Szandra



Rita

vezetett körbe az állatkertben és mesélt

Nekem ennyire tetszett az, amit meséltek



1 2 3 4 5

A legérdekesebb ez volt:

A programon kapott emléktárgy elhelyezése az autista ember számára elérhető helyre. (Pl.: a naplóba beragasztani a belépőjegyet.)

Ha készült fotódokumentáció, azoknak a képeknek a közös áttekintése, ezeket is akár a naplóba is be lehet ragasztani, vagy más formában haza lehet vinni.

## A rendezvényszervezés értékelése

Nagyon hasznos, ha a programot szervező team önértékelést készít, hogy az esetleges hibákból tanuljon, illetve az elért eredményekről visszacsatolást kapjon. Ez történhet egy elégedettségi kérdőív kitöltésével is, amit a résztvevők önállóan, vagy az őket támogató segítőkkel közösen töltenek ki.

Az önértékelés főbb szempontjai:

Mennyire sikerült az autista személyeket a program részesévé tenni?

Összességében sikeresnek értékelem a programot?

A következő program szervezésekor mit változtatnák a mostanihoz képest?

Mi az a része, amit sikeresnek ítélek meg?

Amennyiben voltak nehézségek, mi okozhatta azokat?

Volt-e váratlan esemény? Mivel küszöbölhetők ki a jövőbeni programok során a váratlan események?

Kivel tudom megbeszélni a tapasztalataimat, kérdéseimet?

*Az állatkerti programot követően a résztvevők is kitöltöttek egy-egy értékelő lapot, ahol természetesen nem pontosan a fenti kérdések szerepeltek, hiszen, ahogy mindent, a kérdőívet is személyre és programra szabottan érdemes elkészíteni. Az alábbiakban az állatkerti program elégedettségi kérdőívének egyik oldalát láthatjuk.*

Részvevői elégedettségi kérdőív

Mennyire elégedett a program szervezésével összefüggő tevékenységekkel? \*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Mennyire felelt meg elvárásainak a program összességében? \*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Kérjük, ha van bármilyen ötlete, javaslata vagy megjegyzése a programot, illetve a segédanyagokat illetően, azt itt fejtse ki!

---

Mi az, amit hasznosnak tartott a rendezvény során?